

УДК 342.1

JEL Q10

DOI 10.32782/2786-765X/2024-6-4

Гривківська О.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і права,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-5914>

Карпінський Р.М.

здобувач третього рівня вищої освіти,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2848-9261>

РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті автор зазначає, що в умовах війни аграрні підприємства України стикаються з численними викликами, які негативно впливають на їх розвиток. Серед основних факторів негативного впливу на розвиток аграрних підприємств виокремлено збільшення витрат на безпеку, обмеження доступу до ринків збуту та постачання сировини, пошкодження інфраструктури та втрати кваліфікованих кадрів. Обґрунтовано, що ці фактори ускладнюють виробництво та торгівлю, що вимагає спільних зусиль уряду та бізнесу для подолання кризових ситуацій. Запропоновано алгоритм дослідження стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств, з огляду на існуючі реалії. Рекомендовано проводити дослідження розвитку аграрних підприємств України у ключі виклики-ризиків у періодах 2019–2021 рр. та 2022–2024 рр. з позиції умов господарювання та вивчення стану та результатів господарської діяльності у контексті впливу внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування. У статті розглядається сучасний стан аграрної галузі (у розрізі 2019–2021 рр., 2022–2024 рр.) та перспективи розвитку аграрних підприємств в Україні в умовах війни. Аналізуються вплив військових подій на аграрний сектор та результати діяльності аграрного сектору. Досліджено причини зниження частки аграрної галузі у внутрішньому валовому продукті: фізичне зменшення виробництва через військові дії; зниження закупівельних цін через зростання вартості логістичних послуг; зростання частки державного управління та обов'язкового соціального страхування. Розглянуто структуру українського аграрного експорту. Визначено, що вона залишається традиційною: зернові, олії та жири, олійні культури, м'ясні продукти. Стаття містить рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності агропідприємств, забезпечення їх стійкості до зовнішніх загроз та сприяння сталому розвитку сільського господарства в країні.

Ключові слова: аграрні підприємства, військові дії, ВВП, експорт, збитки.

Постановка проблеми. Аграрні підприємства є важливим сегментом економіки багатьох країн, включаючи Україну. Вони забезпечують продовольчу безпеку країни, створюють робочі місця для сільського населення та вносять значний внесок у валовий внутрішній продукт.

Стан аграрних підприємств в Україні є досить різнобарвним. З одного боку, деякі підприємства успішно розвиваються, впроваджуючи нові технології та удосконалюючи свої виробничі процеси. З іншого боку, частина аграрних підприємств має проблеми з ефективністю виробництва, заборгованістю перед постачальниками та низькою рентабельністю.

Однією з головних тенденцій розвитку аграрного сектору є впровадження сучасних технологій, які дозволяють підвищити врожайність, знизити витрати на виробництво та покращити якість продукції. Крім того, все більшу популярність набирають органічні

методи вирощування продукції, що відповідає сучасним вимогам споживачів до безпеки та екологічності.

Також важливою тенденцією є залучення інвестицій у аграрний сектор, що дозволяє підприємствам модернізувати своє обладнання, впроваджувати нові технології та підвищити конкурентоспроможність на ринку.

Ураховуючи всі ці фактори, можна зробити висновок, що аграрні підприємства мають великий потенціал для подальшого розвитку. Однак для досягнення успіху необхідно постійно вдосконалюватися, впроваджувати нові ідеї та технології, а також шукати нові ринки збуту для своєї продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Війна в Україні стала однією з ключових тем для міжнародних дискусій. Чимало вітчизняних і закордонних науковців, політиків, журналістів та бізнесменів діляться своїми думками, припущеннями та прогнозами стосовно наслідків конфлікту та його впливу на

економічний розвиток України та глобальної економіки в цілому.

Вітчизняні науковці активно досліджують проблеми функціонування аграрного сектору національної економіки в умовах війни, зокрема, стан і перспективи його розвитку. Серед авторів, які ґрунтовно висвітлюють цю тематику, можна виділити А. Білоченка, що аналізує кредитне забезпечення аграрних підприємств, а також М. Негрея, А. Тараненка, І. Костенка, які досліджують вплив військових дій на аграрний сектор, Л. Удову і А. Гаєвого, які зосереджуються на розвитку малого бізнесу в цій сфері.

Метою статті є дослідження розвитку підприємств аграрного сектору України в умовах війни, а також визначення інвестиційних умов, необхідних для їх відновлення та розвитку в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. У довоєнний період підприємства аграрного сектору потребували розвитку інфраструктури та технологій, покращення фінансування та забезпечення малих виробників необхідними ресурсами для забезпечення сталого розвитку. Однак з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України ці питання стали ще більш актуальними і загострилися, оскільки війна призвела до знищення інфраструктури, зменшення доступу до фінансування та ресурсів, а також загострила проблеми малих виробників.

З огляду на вищезазначене, пропонуємо власний алгоритм дослідження стану та

тенденцій розвитку аграрних підприємств з огляду на існуючі реалії (рис. 1).

До вторгнення Росії в Україну сільське господарство мало значний внесок у ВВП країни. Згідно з офіційними даними, оптова та роздрібна торгівля складала 13,8% української економіки, сільське/лісове/рибне господарство – 10,6%, а переробна промисловість – 10,3% [1].

Війна негативно вплинула на український агросектор, призвівши до скорочення посівних площ на 20%, пошкодження виробничих об'єктів, зростання цін на добрива та паливо, а також блокади чорноморських портів. Це суттєво зменшило доходи фермерів і агрокомпаній.

Зменшення посівних площ на деокупованих територіях зумовлено мінно-вибуховим забрудненням, яке охоплює понад 400 000 га сільськогосподарських земель, забруднених нерозірваними боєприпасами та мінами.

Динаміка зростання аграрної галузі України протягом 2019–2021 рр. представлено в табл. 1.

Аграрний сектор України є важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки у світі. Зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів збільшився на 24% у 2021 році порівняно з 2020 роком, досягнувши понад 35,4 млрд \$. Експорт продукції аграрного сектору склав 27,7 млрд \$, що на 25% більше, ніж у 2020 році. Найвагомими частинами експорту залишились зернові культури, олія, насіння олійних культур та макухи.

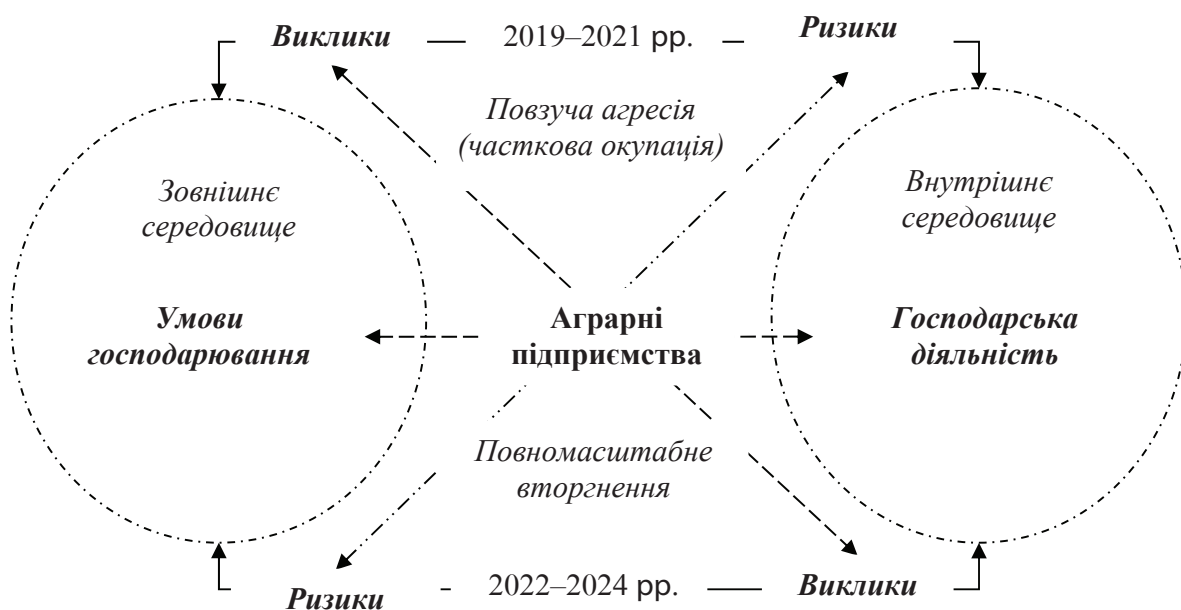

Рис. 1. Алгоритм дослідження стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств

Джерело: розробка автора

Таблиця 1

Динаміка зростання аграрної галузі України протягом 2019–2021 рр.

Показник	2019	2020	2021
Частка аграрної галузі у ВВП, %	8,97	9,31	10,89
Частка аграрної галузі у загальному експорті, %	37,9	38,3	40,7

Джерело: розраховано автором на основі Державна служба статистики України [1]

Таблиця 2

Динаміка зростання аграрної галузі України протягом 2019–2021 рр.

Показник	2022	2023	2024
Частка аграрної галузі у ВВП, %	8,57	7,4	н/д
Частка аграрної галузі у загальному експорті, %	53,3	60,8	64,12

Джерело: розраховано автором на основі Державна служба статистики України [1]

Основними країнами-партнерами були Китай, Індія, Нідерланди, Єгипет та Туреччина [2].

Зниження частки аграрної галузі у ВВП у 2022 році пов'язане з кількома факторами. По-перше, з фізичним зменшенням виробництва через військові дії. По-друге, зі зниженням закупівельних цін через зростання вартості логістичних послуг. По-третє, зі зростанням частки державного управління та обов'язкового соціального страхування з 336,451 млрд грн у 2021 році до 1 097,257 млрд грн у 2022 році [1] (табл. 2).

Товарна структура українського аграрного експорту залишається традиційною, з основними складовими, такими як зернові, олії та жири, олійні культури, м'ясні продукти. Скасування квот на експорт у ЄС відкрило нові можливості для українських експортерів у встановленні ділових контактів та розвитку співпраці на європейському ринку. Продовження угоди про лібералізацію торгівлі з ЄС є важливим стратегічним кроком для України, сприяючи успішній європейській інтеграції та розвитку економіки. Для подальшого розвитку агропродовольчого сектору України важливо створити умови для конкуренції та інновацій.

Незважаючи на війну, зовнішньоторговельні показники української аграрної продукції залишаються стабільними. У 2022 році загальний оборот зовнішньої торгівлі агропродукцією склав майже 30 млрд дол. США, з експортом на 23,6 млрд дол. і імпортом на 6,3 млрд дол. Це на 6 млрд дол. менше, ніж у 2021 році, але вартість експорту була другою за історією країни. Частка агропродовольчої продукції в загальному експорті перевищила 53%, що є рекордним показником.

За результатами дослідження, проведеного Центром досліджень продовольства та землекористування KSE Institute спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України, загальні збитки від війни в сільському господарстві України становлять 4,3 млрд. доларів. Найбільші втрати

відзначаються внаслідок знищення або пошкодження сільськогосподарських угідь та незібраного врожаю, що складає 2,135 млрд. доларів. Також значні збитки відзначаються внаслідок пошкодження або знищення сільськогосподарської техніки (926 млн доларів), зерноховищ (272 млн доларів), загиблих тварин (136 млн доларів), багаторічних насаджень (89 млн доларів), втраченої виробленої продукції (613 млн доларів) та інших факторів виробництва (120 млн доларів) [3].

За даними Міністерства економіки України [4], понад 170 тисяч квадратних кілометрів території країни вважаються потенційно забрудненими мінами та снарядами, що не вибухнули. За перше півріччя 2023 року було обстежено понад 225 тисяч гектарів земель сільськогосподарського призначення, які планується повернути до господарської експлуатації. Чотирирічний план першочергового відновлення сільгоспземель передбачає проведення оглядів, а в разі необхідності – очищення та розмінування понад 470 тисяч гектарів сільгоспземель [5].

Висновки. Таким чином, в умовах війни аграрні підприємства України стикаються з численними викликами та труднощами, які негативно впливають на їх розвиток. Серед основних проблем можна виділити: зростання витрат на забезпечення безпеки та оборони. Через загострення конфлікту аграрні підприємства змушені виділяти додаткові кошти для захисту своїх працівників і майна; обмеження доступу до ринків збуту та постачання сировини. Війна ускладнює міжнародну торгівлю, що негативно позначається на можливостях аграрних підприємств експортувати свою продукцію або імпортувати необхідні ресурси; пошкодження інфраструктури. Військові дії можуть призвести до руйнування та пошкодження інфраструктури, важливої для виробництва та транспортування сільськогосподарської продукції; втрати людських ресурсів. Конфлікти можуть призвести до втрати

кваліфікованих працівників та спеціалістів, що, в свою чергу, вплине на ефективність виробництва в аграрному секторі. Незважаючи на ці труднощі, важливо, щоб уряд і бізнес-спільнота об'єднали зусилля для забезпечення стабільності та розвитку аграрного сектору.

Потреби відновлення та реконструкції агросектору України можна класифікувати на кілька основних категорій:

1. Реконструкція агровиробництва – включає заміну та ремонт зруйнованих активів, таких як сховища, багаторічні культури та тваринницькі стада.

2. Відновлення агровиробництва – передбачає надання ресурсів, державних послуг та преференцій для підтримки агровиробників у відновленні виробництва.

3. Модернізація агровиробництва – має на меті не лише повернення до довоєнного стану, але й покращення виробничих процесів, впровадження нових технологій та стандартів для підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

4. Відновлення експортної інфраструктури – повинно враховувати уроки війни, включаючи відбудову пошкодженої інфраструктури та створення стійкої логістичної системи.

Бібліографічний список

1. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
2. Міністерство аграрної політики і продовольства України: офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua>
3. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf
4. Міністерство економіки України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua>
5. Розмінування земель та експорт продовольства. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozminuvannia-zemel-ta-eksport-prodovolstva-ukraina-ta-ispaniia-posyliat-spivrobitnytstvo-v-sferi-zabezpechennia-hlobalnoi-prodovolchoi-bezpeky>

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait [State Statistics Service of Ukraine: official website]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>
2. Ministerstvo ahrarnoi polityky i prodovolstva Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine: official website]. Available at: <https://minagro.gov.ua>
3. Ohliad zbytkiv vid viiny v silskomu hospodarstvi Ukrainy [Review of war losses in the agriculture of Ukraine]. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf
4. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait [Ministry of Economy of Ukraine: official website]. Available at: <http://www.me.gov.ua>
5. Rozminuvannia zemel ta eksport prodovolstva [Land demining and food export]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozminuvannia-zemel-ta-eksport-prodovolstva-ukraina-ta-ispaniia-posyliat-spivrobitnytstvo-v-sferi-zabezpechennia-hlobalnoi-prodovolchoi-bezpeky>

Стаття надійшла до редакції 13.08.2024

Oksana Hryvkiivska

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economics and Law,
National University of Food Technologies
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-5914>

Roman Karpinskyi

Postgraduate Student,
Private Higher Education Establishment «European University»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2848-9261>

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE DURING WAR

In the article, the author notes that during the war, agricultural enterprises of Ukraine face numerous challenges that negatively affect their development. Among the main factors of negative impact on the development of agrarian enterprises, an increase in security costs, restrictions on access to sales markets and supply of raw materials, damage

to infrastructure and loss of qualified personnel are singled out. It is well-founded that these factors complicate production and trade, which requires joint efforts of the government and business to overcome crisis situations. An algorithm for researching the state and development trends of agrarian enterprises, taking into account the existing realities, is proposed. It is recommended to conduct a study of the development of agricultural enterprises of Ukraine in the key of challenges and risks in the periods of 2019–2021 and 2022–2024 from the standpoint of economic conditions and study the state and results of economic activity in the context of the influence of the internal and external environment of operation. The article examines the current state of the agricultural industry (in 2019–2021 and 2022–2024) and prospects for the development of agricultural enterprises in Ukraine in wartime conditions. The impact of military events on the agricultural sector and the results of the agricultural sector are analyzed. The reasons for the decrease in the share of the agricultural industry in the gross domestic product were studied: physical reduction of production due to military actions; decrease in purchase prices due to the increase in the cost of logistics services; growing share of state administration and mandatory social insurance. The structure of Ukrainian agricultural exports is considered. It was determined that it remains traditional: grains, oils and fats, oil crops, meat products. The article contains recommendations on increasing the competitiveness of agricultural enterprises, ensuring their resistance to external threats and promoting the sustainable development of agriculture in the country.

Keywords: agricultural enterprises, military actions, GDP, export, losses.